

KUOPION JA POHJOIS-SAVON LINNUSTO

Toimittaneet Kalle Ruokolainen ja Jukka Kauppinen

Kauppinen, J. & Ruokolainen, K. 1999:
Kuopion Haminalahden von Wright -veljekset
Ote katsauksesta Pitkä taival – katkelmia pohjoissavolaisen
lintututkimuksen ja harrastuksen historiasta

Kuopion luonnontieteellisen museon julkaisuja 5

KUOPION HAMINALAHDEN VON WRIGHT -VELJEKSET

Järjestelmällinen lintuhavaintojen kirjaaminen ja julkaiseminen alkoi Suomessa 1820-luvulla, ja nimenomaan Pohjois-Savossa. Kuopion Haminalahdessa tuolloin elänyt von Wrightien perhe kasvatti suomalaisen lintumaalauksen ja -tutkimuksen uranuurtajat, Magnuksen (1805–1868), Wilhelmin (1810–1887), Juliuksen (1820–1885) sekä Ferdinandin (1822–1906). Heistä ja heidän taitteestaan on julkaistu useita teoksia. Parhaiten veljesten merkitystä suomalaisen lintututkimuksen ja -harrastuksen synnylle kuvaa kirja ”Taiteilijaveljekset von Wright” (Leikola ym. 1986).

Veljeksistä erityisesti Magnus ja Julius tekivät suuren joukon tarkkoja muistiinpanoja linnuista ja – ennen kaikkea – julkaisivat ne. Näin meillä on käytettävissämme korvaamattoman arvokkaita tietoja Pohjois-Savon linnustosta 1800-luvun alkupuoliskolta. Tarkasteltaessa Pohjois-Savossa tavattujen lintulajien lukumäärän kasvua selviää von Wright -veljesten merkitys paikalliselle lintututkimukselle. Lajimäärä alkaa melko tasaisesti lisääntyä vuodesta 1823 lähtien (ks. sivu 12).

Veljeksistä vanhin, Magnus aloitti Haminalahden lintuhavaintojen julkaisemisen vuonna 1826, jolloin Haminalahteen saapuneiden kevätmuuttajien ensihavainnot painettiin Ruotsin kuninkaallisen akatemian sarjassa otsikolla ”Anteckningar om

FERDINAND VON WRIGHT VUONNA 1861.

Flyttfoglarnas ankomst till Finland, Haminalax gård i Kuopio socken anmärkte år 1826”. Seuraavana vuonna oli vuorossa Wilhelm, jonka vastaava, samassa sarjassa julkaistu muuttolintujen saapumisaikoja käsitellyt katsaus jäi hänen ainoaksi Savon linnustoa koskevaksi julkaisukseksi. Magnuksen vuonna 1848 ilmestynyt ”Helsingfors traktens fogel-fauna” lienee ensimmäinen suomalainen paikallislinnusto. Jo samana vuonna Julius laati lajiluettelon Savossa tavatuista linnuista. Luettelo sisälsi myös lyhyet kuvaukset lajien esiintymisestä, muutosta, pesimisestä ja talvehtimisestä (Ruokolainen 1996a).

JULIUS VON WRIGHT VELJENSÄ WILHELMIN
PIIRTÄMÄNÄ VUONNA 1843.

MAGNUS VON WRIGHT.

WILHELM VON WRIGHT 1840-LUVULLA.

Ferdinand von Wright, joka maalariveljeksistä ainoana asui pääosan elämästään Kuopiossa, ei jättänyt itsestään kovin paljon merkkejä 1800-luvun lintutieteelliseen kirjallisuuteen. Hänen Kuopiossa muistiin merkitsemiään kevätmuuttajien tuloaikoja julkaistiin vuonna 1855 kirjassa "Isepiptesen Russlands". Muuten Ferdinandin metsästyslehdissä ilmestyneet kirjoitukset käsittelivät yksittäisiä luonnontapahtumia.

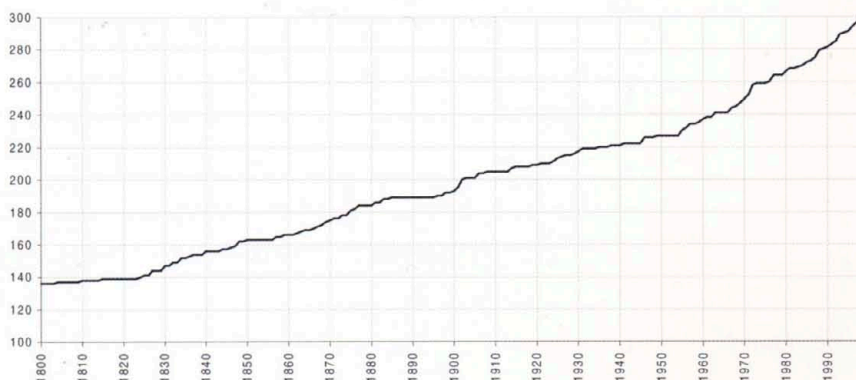
Julius von Wrightin vuonna 1857 kirjoittamaa "Kuopiotraktens fogelfaunaa", Kuopion seudun linnustoa, ei ole aiheetta kehuttu yhdeksi 1800-luvun parhaista paikallislinnuston kuvauksista Suomessa (ks. Ikkuna 1). Kirjoitus oli jatkoa hänen vuonna 1848 laatimalleen Savossa havaittujen lintulajien luettelolle (J. von

Wright 1848), jonka kaltainen luettelo julkaistiin vuonna 1857 myös Ruotsissa (J. von Wright 1857b). Juliuksen teksti lintujen esiintymisestä ylittää asiantuntevuudessa monien nykyistenkin paikallisaunon lajiluetteloiden tason. Lisäksi hän korosti teoksen esipuheessa julkaisevansa vain ehdottoman varmoja tietoja ja jättävänsä epävarmat mieluummin julkaisematta. Suurelta osin nimenomaan Juliuksen ja hänen tarkkaakin tarkemman luodikkokätensä ansiosta tiedämme niin paljon 1800-luvun linnustosta Kuopion seudulla. Jonkinlaisena esikuvana hänellä lienee ollut Magnuksen julkaisema ”Helsingfors traktens fogel-fauna”, vaikka se ei ollut läheskään niin yksityiskohtainen kuin Juliuksen kirjoitus.

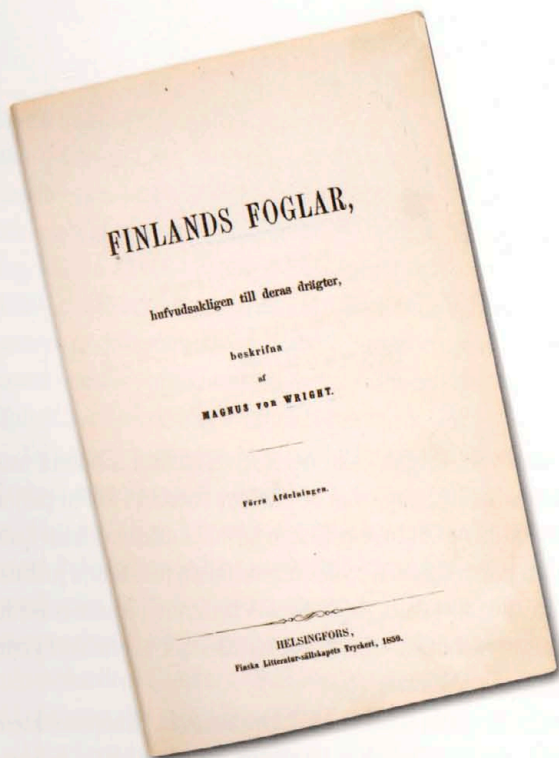
Magnuksen kirjallisena pääteoksena on pidettävä vuonna 1859 ilmestyneen kirjan ”Finlands foglar” ensimmäistä osaa, joka oli ensimmäinen perusteos Suomen linnustosta. Kuolemansa takia Magnus ei koskaan ehtinyt saattaa kirjan toista osaa valmiiksi, mutta sen teki erinomaisen ammattitaitoisesti Johan Axel Palmén laajan valtakunnallisen avustajajoukon tietämystä hyödyntäen (von Wright & Palmén 1873). Näissä kirjoissa on nähtävästi

mukana myös merkittävimmät Magnuksen päiväkirjoihin vuodesta 1824 alkaen kertyneet pohjoissavolaiset lintuhavainnot.

Arvokkaita, varhaisia lintutietoja ovat myös kevätmuuttohavainnot, joita Julius julkaisi vuosilta 1845–1849 Rautalammilta ja Magnus vuodelta 1848 Kuopiosta (J. von Wright 1857a, M. von Wright 1857b) sekä kertomus Kuopiosta Aavasaksalle johtaneelta lintutieteelliseltä tutkimusmatkalta (M. von Wright 1857a). Juliuksen lintuhavainnoista vuoden 1857 ”fogelfaunan” jälkeen on valitettavan vähän tietoa. Luultavasti hänellä ei ollut tyhjentävään paikallisaunaansa lisättävää, eikä hänen päiväkirjojaan liene säilynyt.

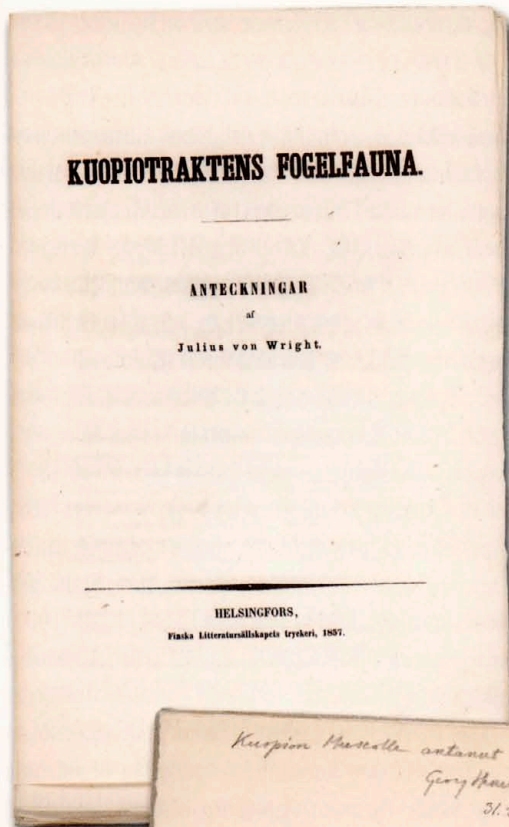
Pohjois-Savossa tavattujen lintujen lajimäärän kertyminen vuosina 1800–1998. Vuoden 1800 lajimäärään on laskettu J. von Wrightin (1857c) mukaan Kuopion alueella säännöllisesti esiintyvät lintulajit, joista ei ole erikseen mainittu ensimmäistä tapaamiskertaa.

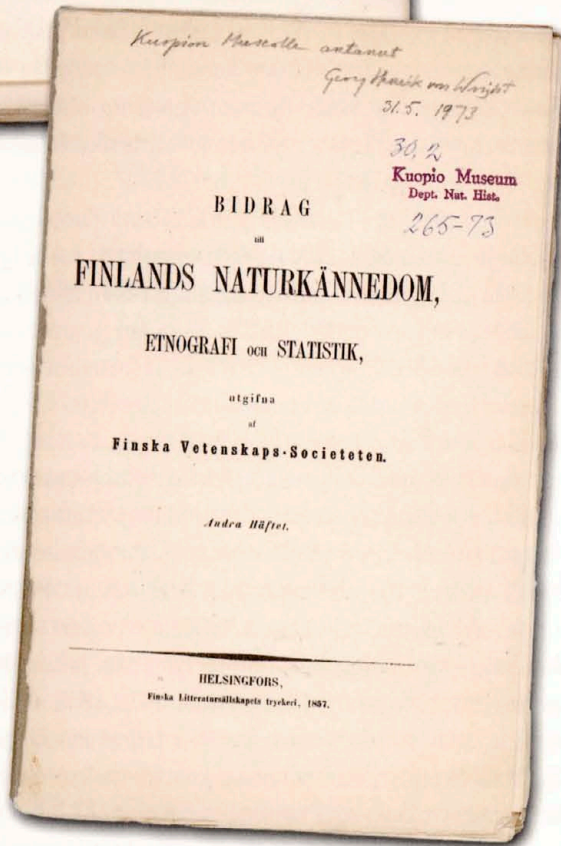
MAGNUS VON WRIGHTIN FINLANDS FOGLAR -TEOS
VUODELTA 1859.

Veljeksistä Magnuksen, ehkä Ferdinandinkin, päiväkirjoissa on runsaasti Pohjois-Savon lintuja koskevia merkintöjä, mutta vain osa niistä – lähinnä Magnuksen tekemiä – on tallennettu Palménin arkistoon Helsingin yliopiston eläinmuseoon, nykyiseen Luonnontieteelliseen keskusmuseoon. Maalariveljesten alkuperäisiä päiväkirjoja löydettiin vasta hiljan uudelleen ja niitä ollaan nyt julkaisemassa – Magnuksen muistiinpanot vuosilta 1824–1834 ja 1835–1840 on jo painettu (Leikola ym. 1996, 1997). Päiväkirjojen lintutiedot ovat tärkeä lisä paitsi Pohjois-Savon myös koko Suomen lintutieteen historiaan.

Magnus ymmärsi myös itse oman roolinsa suomalaisen lintukirjallisuuden aloittajana. Finlands Foglarin ensimmäisen osan saatteeksi hän kirjoitti: ”Minä annan jonka tiiän, Toinen lisät jatkakoon”. Von Wright -veljekset aloittivat myös savolaisen lintutieteellisen tutkimusmatkailun perinteen tehden retkiä Suomen ja Ruotsin Lappiin.

JULIUS VON WRIGHTIN
KUOPIOTRAKTENS
FOGELFAUNA ILMESTYI
VUONNA 1857 JULKAISU-
SARJASSA BIDRAG
TILL FINLANDS
NATURKÄNNEDOM.

Julius von Wright oli aikansa etevimpiä lintutuntijoita Pohjolassa. Hänen vuonna 1857 julkaisemansa teos "Kuopiotraktens fogelfauna", eli Kuopion seudun linnusto, on verrattoman korkeatasoinen lintulajiston kuvaus 1800-luvun Suomesta. Juliuksen julkaisun ensimmäiset luonnokset valmistuivat jo samana vuonna (1848) kuin hänen veljensä Magnuksen "Helsingfors traktens fogel-fauna" ilmestyi (J. von Wright 1848, Ruokolainen 1996a).

Miten näitä kahta teosta voisi vertailla? Määrällisesti mitaten Julius kirjoitti 53 sivua varsin tiuhaa tekstiä, jossa käsiteltiin 160 lintulajia. Magnus taas esitteli 38:lla harvaja lyhytrivisellä sivulla 201 lajia. Tämä tarkoittaa sitä, että Julius kirjoitti eri lintulajien elintavoista, elinympäristöstä ja esiintymisestä paljon tarkemmin kuin Magnus. Julius oli kiistämättä etevä kirjoittaja. Lisäksi hän pidättyi esittelemään nimenomaan Savon linnustoa kertomatta juuri muun maan havaintoja. Magnus sen sijaan mainitsi useasti jotakin myös muualla, maan eri kolkissa, havaituista linnuista.

Erityistä huomiota ja arvostusta "Kuopiotraktens fogelfauna" on saanut luotettavuudestaan. Kun J. A. Palmén työsti Magnus von Wrightin aloittaman "Finlands Foglar" -teoksen loppuun, hän erityisesti mainitsi Juliuksen paikallisfaunan yhdeksi parhaista. Julius itse korostikin esipuheessaan, ettei hän ollut kelpuuttanut mukaan havaintoja, joiden lajinmäärityksestä hän ei ollut voinut varmistua. Käytännössä se tarkoitti, että kirjassa oli vain hänen tai hänen veljensä havaintoja. Veljeksethän olivat keskittyneet lintujen tunnistamiseen luonnossa jo lapsuudesta alkaen. Sen sijaan hän oli todennut monien metsästäjien olevan kykenemättömiä erottamaan varpusta ja naaraspeippoa tai kehrääjää ja käkeä toisistaan, vaikka lintu olisi ollut käsissä pidettävänä. Tällaisten havaintojen mukaan ottaminen ei tullut kysymykseenkään! Juliuksen periaatteesta jokaisen havaintoaineiston kerääjän pitäisi ehdottomasti pitää kiinni.

Kaiken kaikkiaan Juliuksen kirjoituksesta aistii erittäin suuren luonnontuntemuksen, paljon syvemmän lintujen elintapojen ja elinympäristöjen tietämyksen kuin monilla nykyajan lintuharrastajilla on. Eikä Juliuksen aikana päässyt sivistämään itseään luonnosta kertovilla kirjoilla, aikakauslehdillä tai TV-ohjelmilla – tutustuakseen luontoon sitä piti itse tarkkailla.